

Анісімова Г. В., канд. юрид. наук, доцент
Національний університет
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»,
м. Харків, Україна

ПРИРОДНО-ПРАВОВІ ПІДХОДИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПІВ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА

Загальнорозповсюдженим є визначення принципів екологічного права як виражених у нормативно-правових приписах основоположних ідей, засад, рис, відповідно до яких здійснюється регулювання екологічних відносин. Тобто в рамках легістського позитивізму буття права обмежується тими положеннями, які створюються державними органами. Натомість, як справедливо зазначав С. П. Рабінович, для багатьох різновидів юснатуралізму право є понадпозитивною реальністю, з урахуванням того, що юридична доктрина в окремих випадках може виступати самостійним джерелом права, для природно-правових підходів суто ідеальний статус принципів права є цілком прийнятним.

У науці екологічного й земельного права аналіз принципів провадився багатьма фахівцями, але достатньої уваги не було приділено природно-правовим принципам. В етимології під принципом (від лат. *principium* – початок, основа) розуміється основне, вихідне положення якоїсь теорії, вчення, науки, світосприймаття тощо. У теорії права загальноновизнаним є поняття принципів як найбільш загальних вимог, що ставляться до суспільних відносин та їх учасників, а також як вихідних керівних засад, відправних установлень, що виражають сутність права й впливають з ідей справедливості та свободи, визначають загальну спрямованість і найістотніші риси чинної правової системи.

В умовах сьогодення у науковій літературі все частіше правниками стало досліджуватися питання класифікації еколого-правових принципів, доведена доцільність їх розмежування на принципи права та законодавства. На підставі доробок загальної теорії й екологічного права доцільно не отожднювати поняття «правові принципи», «принципи права» та «принципи законодавства».

Ті засади, що не закріплені у правових приписах, можуть вважатися лише ідеями права й належать до сфери правосвідомості. Їх іноді називають «правовими принципами» або «основоположними принципами права», що передують створенню системи права. Під «правовими» прийнято розуміти не лише власне юридичні, але, зокрема, морально-етичні та соціально-політичні принципи. Як доречно зазначав Г. О. Борисов за силою свого регулятивного впливу принципи перевищують звичайні моделі поведінки в законодавстві, оскільки в кінцевому підсумку зумовлюються природою самого суспільства, концентровано виражають об'єктивні потреби розвитку економіки, соціально-політичного життя тощо.

Правові принципи – це головні ідеї, які виражають основні вимоги до системи права тієї чи іншої держави і які формуються до виникнення системи права.

Принципи права становлять основоположні засади, положення, як виражені в нормативно-правових актах, так і виведені зі змісту правових норм, судових рішень, звичаїв чи правової доктрини, їх формування здійснюється під впливом об'єктивно існуючих суспільних відносин і залежить від потреб суспільства в певний період його розвитку, на підставі яких здійснюється регулювання цих засад.

Принципи законодавства можна віднести до положень, закріплених у нормативно-правових актах органів державної влади й до тих, що виводяться з їх змісту шляхом аналізу останніх. Принципи екологічного права, що безпосередньо закріплені в правових нормах є нормами-принципами, принципами-ідеями, законодавчими принципами. Безумовно мають місце й інші внутрішні диференціації зазначених принципів.

Якщо говорити про принципи природного права в екологічних правовідносинах, то можливо виділити дві провідні групи в залежності від індивідуальних і колективних начал суспільства, співвідношення приватних та публічних інтересів: (а) пов'язані з еколого-правовим статусом громадян (наприклад, рівності всіх перед законом, охорони прав особи, заборони порушувати чуже право тощо); (б) випливають з необхідності організувати людське суспільство, тобто регулюють суспільні відносини, що виникають між суб'єктами з приводу забезпечення екологічної безпеки, приналежності, використання, відтворення (відновлення) природних об'єктів та комплексів, охорони, а в певних випадках – захисту людини, навколишнього природного середовища від шкідливого впливу з метою попередження, запобігання, усунення його негативних наслідків й задоволення екологічних та інших інтересів (наприклад, необхідність обмеження певних особистих прав та свобод, право влади застосовувати примусові заходи тощо).

Розглянемо деякі принципи екологічного права. Провідним принципом є правове забезпечення досягнення гармонійної взаємодії суспільства та природи. Він становить основу для виникнення й формування інших принципів, які забезпечують гармонізацію суспільства й природи та відносяться до принципів законодавства, так званих принципів-ідей. Офіційно цей припис міститься у преамбулі Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Він ґрунтується на природно-правових засадах та має всезагальну значущість та цінність. Але досі не існує єдиної точки зору щодо його тлумачення, а деякі фахівці взагалі вважають недоцільним його законодавче закріплення. Гармонійність взаємодії суспільства і природи – це об'єктивно існуючий зв'язок суспільства і природи, який передбачає узгоджену діяльність людей відносно природи з додержанням законів природи, екологічно сприятливої експлуатації природних ресурсів, їх відтворення й охорони. Тому не випадково в еколого-правовій літературі звертається увага на основні компоненти гармонізації суспільства й природи: раціональне природокористування; якість

природного середовища; оптимальний соціально-економічний розвиток регіонів; рівень здоров'я населення; стан трудового потенціалу та ін.

В сучасних умовах актуальним стає питання забезпечення доступності закріпленого на законодавчому рівні права загального природокористування. Принцип доступності загального природокористування доцільно розглядати як міжінституційний принцип екологічного права та закріпити його у статті 3 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» поряд з принципом безоплатності загального та платності спеціального використання природних ресурсів для господарської діяльності, а при подальшій кодифікації екологічного законодавства – в Екологічному кодексі.

Слушним буде трансформувати в екологічне право висновки запропоновані С. І. Максимовим щодо принципів, що саме вони виступають структурним та логіко-смысловим компонентом, в якому й за посередництвом якого реалізується єдність «природного» права як сутності й морального змісту права «позитивного» з останнім як явищем та формою прояву цієї сутності.

К.ю.н. Романко С.М.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна

ИНФОРМАЦИОННОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЯ

Эффективное управление природопользованием невозможно без наличия у субъекта управления полной, достоверной, своевременной и всесторонней информации об объекте управления и процессах, явлениях и факторах, которые влияют или могут повлиять на объекты и субъекты управления и процессы взаимодействия между ними. В процессе управления руководители и специалисты постоянно имеют дело с информацией как необходимым средством выработки управленческих решений и их реализации. Результативность не только управленческой деятельности, но и всей политики в любой сфере деятельности зависит от организации информирования всех заинтересованных сторон, от своевременного получения и передачи полной и достоверной необходимой информации. Информации о состоянии окружающей среды (экологическая информация) и доступ к ней отражают состояние государственной информационной политики в государстве. В настоящее время в соответствии с действующим законодательством, государственная информационная политика предусматривает создание правовых норм, обеспечивающих возможности участников правоотношений свободно реализовать право на информацию. Владение экологической информацией имеет первостепенное значение для последовательного и эффективного решения задач обеспечения рационального использования при-